

Heydər Əliyev İli 2023

Naxçıvanın inkişafı Heydər Əliyevin fədakar fəaliyyəti sayəsində mümkün olmuşdur

Ümummilli Lider Heydər Əliyev mənalı ömrünün hər anını xalqın tərəqqisinə və rifahına həsr etmiş, dünya xalqları arasında şərfli yer tutmasına, doğma yurdu Azərbaycanın nüfuzunun yüksəlməsinə hər zaman çalışmışdır.

Harada, hansı vəzifədə işləməsindən asılı olmayaraq, istər Naxçıvanda adı dövlət məmurundan tutmuş SSRİ kimi nəhəng imperiyanın başçılarında birinə qədər yüksəlmiş totalitar sovet cəmiyyətində, istər düşmən mənəfinə sındırılmış ölüm-dirimlə çarpışan Naxçıvan Muxtar Respublikasına rəhbərlik etdiyi, qurucusu olduğu müstəqillik dövründə də yalnız bu amillərlə yaşamış, xalqına xidməti həyatının mənası, fəaliyyətinin məramı hesab etmişdi.

1969-cu ildə Heydər Əliyevin Azərbaycanı siyasi hakimiyyətə gəlməsi ilə ölkə həyatının bütün sahələrində çox böyük müsbət dəyişikliklər baş verdi. Sovet totalitar rejiminin yaratdığı məhdud imkanlardan məharətlə istifadə edən Heydər Əliyev Azərbaycanın sosial-iqtisadi, mədəni-mədəni inkişafına zəmin yaradacaq mühüm qərarlara imza atmaqla, onun çiçəklənməsi üçün mümkün olanı etmişdi. Hələ o zaman Azərbaycanın gələcək müstəqil dövlət kimi yaşaya bilməsi üçün zəruri olan əsaslar - iqtisadi, mədəni-mədəni potensial yaradılmış, milli kadr problemi həll edilmişdi. O dövrdə iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil sahəsində əldə edilən tərəqqi, milli birləşmə nail olunması, milli özünüdərkini yüksəlişi müstəqil dövlətin yaranmasına xidmət edən strategiyasının bünövrəsini qoymuşdu. Bugünkü müstəqil Azərbaycanın əldə etdiyi uğurlar məhz həmin dövrdə Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış möhkəm təmələ əsaslanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi, "Heydər Əliyev ictimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq, sözün əsl mənasında, bütün dövrlərdə Azərbaycan xalqının lideri idi. 1970-1980-ci illərdə ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövr ərzində onun tərəfindən görülmüş işlər Azərbaycan xalqının maraqlarına xidmət edirdi. Məhz onun fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanın mərkəzi fondlardan böyük həcmdə vəsaitə sahib olması. Yeni zavodlar, fabriklər tikilirdi. İndi bu zavod və fabriklər Azərbaycanın iqtisadi və sosial potensialına böyük dəstəkdir. Əgər bu dövrdə Azərbaycanda iri sənaye infrastrukturunu yaranmasaydı, xüsusilə neft sahəsində, neft emalı sahəsində nəhəng qurğular tikilməsaydı, bu gün Azərbaycanın iqtisadi potensialı o qədər də güclü ola bilməzdi. İctimai-siyasi quruluşundan asılı olmayaraq, bütün zamanlarda Heydər Əliyev liderlik keyfiyyətləri ilə xalqa, millətə bağlı olduğu üçün, böyük işlər görmək üçün gözəl şərait yaratmışdır. Lakin təbii ki, Azərbaycanın ən ağır dövrü olan müstəqilliyimizin ilk illəri də Heydər Əliyevin fəaliyyətində həlledici idi".

1993-cü ildə öz müstəqilliyini, dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi ilə üzləşərək xalqımız yenidən öz taleyini milli liderinə etibar etməli oldu. Xalqın israrlı təkidi ilə hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev siyasi təcürbəsi, uzaqgörənliyi və sarsılmaz iradəsi ilə ölkəni təhlükələrdən xilas etdi, cəmiyyəti vahid məfkurə ətrafında birləşdirdi.

Heydər Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi bütün fəaliyyəti ərzində vətəninə xidməti ilə azərbaycançılıq nümunəsini nümayiş etdirmişdi. O əsl millət rəhbəri, dövlət başçısı kimi Azərbaycanın bütün bölgələrinin ahəngdar inkişafına böyük diqqət yetirmiş, hər bir rayonun, kəndin, qəsəbənin tərəqqisinə və yüksəlişinə çalışmışdı. Heydər Əliyevin məqsədyönlü siyasəti və böyük təşkilatçılıq qabiliyyəti nəticəsində Azərbaycanın bölgələrində yüksək sosial-iqtisadi və mədəni göstəricilər əldə edilmiş, Bakıdan əlavə, ölkənin digər yerlərində də iri sənaye və kənd təsərrüfatı mərkəzləri formalaşmışdı. Vətənin torpağı, hər gəşəsi onun üçün müqəddəs və əziz idi.

Heydər Əliyevin vətən məhəbbəti, hər hansı etnik, regional amillərin fəvqündə dayanan ilahi məhəbbəti idi. Heydər Əliyev özünün dediyi kimi, Yardımlıya da, Lənkərana da, Qusara da, Gəncəyə də, Naxçıvana da eyni münasibət bəsləyir, qətiyyətlə fərq qoymurdu.

Təbii ki, bütün insanlarda olduğu kimi, Heydər Əliyevin də öz kiçik diyarına - Naxçıvana xüsusi sevgisi və ehtiramı var idi. Özünün də qeyd etdiyi kimi, o, bu torpaqda doğulmuş, burada təhsil almış, buradan həyata addımlar atmış, daim bu torpaqla bağlı olmuş, buna görə də bütün dövrlərdə öz doğma yurduna xidmət etmək üçün əlindən gələni etmişdir.

İkincisi, Heydər Əliyev peşəkar tarixçi, təhlükəsizlik orqanlarının təcrübəli rəhbər işçisi kimi bu regionun hansı mürəkkəb geosiyasi və coğrafi şəraitdə yerləşdiyini, ermənilərin tarixən bu torpağı ələ keçirmək üçün hansı fitnələrə əl atdığına çox gözəl anlayır, buna görə də muxtar respublikanın tekco sosial-iqtisadi inkişafına deyil, hərbi-siyasi cəhətdən möhkəmlənməsinə, burada Azərbaycanın milli mədəni, sosial-demokratik faktorlarının daha da artaraq mütləq üstünlük təşkil etməsinə çalışmışdır. Bu məqsədlə hələ sovet hakimiyyəti illərində muxtar respublikada iri sənaye potensialının yaradılmasına, kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsinə, sosial infrastrukturun, elm, təhsil sisteminin formalaşdırılmasına, ziyalı təbəqənin, kadr potensialının yüksəldilməsinə şərait yaradan kompleks qərarlar vermişdi.

Müstəqillik dövründə isə Ermənistan tərəfindən hərbi, iqtisadi blokada alınıb muxtar respublikanın düşmənlərinə keçməməsi, siyasi, iqtisadi və mədəni böhrandan çıxması yalnız Heydər Əliyevin misilsiz, fədakar fəaliyyəti sayəsində mümkün olmuşdur.

Üçüncüsü, Heydər Əliyev qədər Naxçıvan MR iqtisadiyyatı və mədəniyyəti çox ləng inkişaf edirdi, bir çox göstəricilərə görə muxtar respublika Azərbaycanın və respublikanın digər rayonlarından, xüsusən DQMV-dən dəfələrlə geridə idi. Məsələn, 1960-cı illərin sonlarında adambaşına düşən sənaye məhsulunun həcmi Azərbaycan üzrə 828 manat, DQMV üzrə isə 700 manat aldığı halda, Naxçıvan MR üzrə bu göstərici 263 manat idi. Pərakəndə ticarətin həcmi isə müvafiq olaraq 382, 358, 267 manat idi. Mərkəzi hakimiyyət Dağlıq Qarabağın iqtisadi və sosial inkişafına daha çox diqqət ayırırdı, təbii sərəfərlə zəngin olan Naxçıvan MR-də isə məhsullar qüvvələrin inkişafına birləşdirən etinasızlıq göstərirdi. Zəngəzurun Ermənistanla verilməsi ilə Azərbaycanın təcrid vəziyyətinə salınmış

Naxçıvanı iqtisadi cəhətdən zəif inkişaf etmiş regiona çevirmək, bu yolla naxçıvanlıları ata-baba torpaqlarından didərgin salmaq siyasəti yeridilirdi.

Çox təəssüf ki, Azərbaycanın əvvəlki rəhbərliyi də Naxçıvana laqəy və ögey münasibət göstərirdi, muxtar respublikanın inkişafı üçün kifayət qədər əməli addımlar atmırdı.

1969-cu ildə Azərbaycanda hakimiyyətə gəldikdən sonra Naxçıvana qarşı yeridilən bu ayrı-seçkilik siyasətini açıq şəkildə tənqid edən Heydər Əliyev ədalətsizliyi aradan qaldırmaq, bu diyar da daxil olmaqla, Azərbaycanın bütün bölgələrinin dinamik, proporsional inkişafını təmin etmək üçün ciddi fəaliyyətə başladı. Naxçıvan Muxtar Respublikasının tərəqqisini geostatistika, milli məqsəd hesab edən Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində Naxçıvan MSSR sənaye, kənd təsərrüfatı və sosial sahənin inkişafında, infrastrukturunun genişləndirilməsində mühüm nailiyyətlər əldə edildi, yeni təsərrüfat sahələri yarandı, mədəniyyət, elm və təhsili yüksək inkişaf səviyyəsinə çatdırdı. Lakin Heydər Əliyev istefaya getdikdən sonra Azərbaycanın yeni iqtidarları sələflərinin bu bölgəyə münasibətdə yeridirdi "siyasi əsnə"ni bərpə edərək muxtar respublikanı yenidən taleyin ümidinə buraxdı. Lakin Heydər Əliyevin siyasi diuhası yenidən Naxçıvanı fəlakətdən xilas etdi, bu qədim diyarı sabitliyə və tərəqqiyə qovuşdurdu.

Dördüncüsü, Heydər Əliyev Naxçıvanın milli dövlətçilik tarixində yerini və rolunu həmişə yüksək qiymətləndirir, naxçıvanlılarda həmişə milli qürur, milli istiqlalıyyət ruhunun, müstəqilliyə bağlılığın, azərbaycançılığın möhkəm olduğunu qeyd edirdi.

Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin mühüm dövrlərindən biri olan 1990-1993-cü illər də bilavasitə Naxçıvanla əlaqədardır. Taleyin hökmü ilə muxtar respublika üçün çox mürəkkəb bir dövrdə Naxçıvanda yaşayıb fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev bu torpaqda bütövlükdə Azərbaycan üçün taleyüklü qərarlara imza atdı, müstəqil dövlətçiliyin konseptual istiqamətlərini müəyyənləşdirdi. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında ən böyük xidmətlərindən biri də Naxçıvan torpağını erməni təcavüzündən xilas etməsi oldu. Onun, bölgənin və əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, hərbi müdafiə sahəsində atdığı addımlar, rus qoşunlarının bölgədən qansız-qadasız çıxarılması və bu zaman bütün silahsız sakinlərin Azərbaycanın qalması dünya hərbi diplomatiya sənətinin ən böyük hadisələrindən biri hesab edilə bilər.

Naxçıvan MR-in bugünkü uğurlarının əsası məhz Heydər Əliyevin MR-ə rəhbərlik etdiyi 1991-1993-cü illərdə qoyuldu. Heydər Əliyev sonralar bu dövrü nəzərdə tutaraq həmin illərin onun üçün əziz, çox şərfli illər olduğunu, bu torpağa daha da yaxından bağlı olduğunu etiraf etmişdi.

Heydər Əliyev Naxçıvanın muxtariyyət statusunun möhkəmləndirilməsi istiqamətində də cəhanşümul işlər görmüşdü. Onun təşəbbüsü ilə hələ 1974-cü ildə Naxçıvan MR-in 50 illiyi ictimai səviyyəsində geniş qeyd olunmuşdu. 1990-1993-cü illərdə Naxçıvan bölgəsinin muxtariyyət statusunun beynəlxalq müqavilələrlə təsbit olunduğunu bütün dünyaya bəyan edərək erməni təcavüzünün qarşısını qətiyyətlə almışdı. Azərbaycanın 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyası ilə Naxçıvan MR-in statusu əbədi müəyyənləşdirilmişdir. Heydər Əliyevin 4 fevral 1999-cu il tarixli fərmanı ilə Naxçıvan MR-in 75 illiyi ölkəmizdə geniş şəkildə qeyd edilmişdi.

Respublikaya ikinci dəfə rəhbərlik etdiyi 1993-2003-cü illərdə Heydər Əliyevin dövlətçilik strategiyasının mühüm istiqaməti Azərbaycanın bütün regionlarının bərabər inkişafı məsələsinə toxunur. Həmin illərdə Naxçıvan MR öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuş, ictimai həyatın bütün sahələrində çox ciddi uğurlara imza atmışdır.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilmiş genişmiqyaslı islahatlar qısa zamanda bütün Azərbaycanda olduğu kimi, muxtar respublikada da öz bəhrəsini vermiş, 1997-ci ildən Naxçıvanı mövcud geriləmənin qarşısını almış, iqtisadi inkişafın əsası qoyulmuşdur. Həyata keçirilmiş struktur dəyişiklikləri, özəlləşdirmə və digər iqtisadi tədbirlər, bazar mexanizmlərinin 2000-ci ildə 2,4 dəfə, o cümlədən sənaye məhsulu istehsalı 1,7 dəfə, tikinti əsas kapital qoyuluşu 5 dəfə artmış, sənayedə yaranmış durğunluq aradan qaldırılmış, 15 adda yeni məhsul istehsalına başlanmışdır. Muxtar respublikada aqrar islahatlar da öz bəhrəsini vermiş, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcmi 2,3 dəfə artmışdır. 1995-2000-ci illərdə əldə olunmuş nailiyyətlər sonrakı dövrlərdə də davam etdirilmiş, sosial-iqtisadi inkişafın dinamikliyi təmin edilmişdir.

Heydər Əliyevin siyasi kursu, müəyyənləşdirdiyi inkişaf strategiyası bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev Naxçıvan MR-in sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirir. Prezidentliyi dövründə o, muxtar respublikada dəfələrlə olmuş, hər səfərində yeni istehsal və sosial obyektlərin açılış mərasimlərində iştirak etmiş, bütün sahələrdə həyata keçirilən tədbirlərlə yerində tanış olmuş, muxtar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının daha da sürətlənməsi üçün dəyərli tövsiyə və tapşırıqlarını vermişdir.

*Ədalət QASIMOV,
AMEA Tarix İnstitutunun
"Əliyevşünaslıq" şöbəsinin müdiri,
tarix elmləri doktoru*